

ORGANIZING ACTIVITIES TO DEVELOP UNDERSTANDING OF DESCRIPTIVE TEXT STRUCTURE FOR GRADE 4 STUDENTS THROUGH THE MODELS TEXT ANALYSIS METHOD

Trịnh Thị Hương¹, Nguyễn Thị Linh^{*2}

* Corresponding author
Email: ntlinh@ctu.edu.vn

1 Email: thi.huong@ctu.edu.vn

^{1,2} Can Tho University
Zone 2, 3/2 street, Ninh Kieu ward,
Can Tho City, Vietnam

Received: 15/4/2025

Revised: 07/5/2025

Accepted: 27/6/2025

Published: 20/7/2025

Abstract: At the primary education level, descriptive text is a core text type and occupies an important position in the curriculum. Therefore, researching the theory of this genre and identifying effective methods for teaching descriptive writing are not only essential for fulfilling the goals and nature of writing instruction but also for fostering students' creativity and passion for writing. This paper proposes the use of the model text analysis method to support Grade 4 students in developing an understanding of the descriptive text type and learning how to construct descriptive compositions through clearly structured steps. The research findings provide practical implications for teachers to apply in teaching various text types at the primary education level, and contribute to addressing challenges faced by teachers in guiding students to acquire foundational knowledge of text structures.

Keywords: Models text analysis method, descriptive text, knowledge, text types, genre characteristics, Grade 4 students.

TỔ CHỨC HOẠT ĐỘNG HÌNH THÀNH KIẾN THỨC VỀ KIỂU BÀI VIẾT VĂN BẢN MIÊU TẢ CHO HỌC SINH LỚP 4 THÔNG QUA PHƯƠNG PHÁP PHÂN TÍCH MẪU

Trịnh Thị Hương¹, Nguyễn Thị Linh^{*2}

* Tác giả liên hệ
Email: ntlinh@ctu.edu.vn

1 Email: thi.huong@ctu.edu.vn

^{1,2} Đại học Cần Thơ
Khu 2, đường 3/2, phường Ninh Kiều,
Thành phố Cần Thơ, Việt Nam

Nhận bài: 15/4/2025

Chỉnh sửa xong: 07/5/2025

Chấp nhận đăng: 27/6/2025

Xuất bản: 20/7/2025

Tóm tắt: Ở cấp Tiểu học, văn bản miêu tả là kiểu bài trọng tâm, chiếm một vị trí quan trọng trong chương trình. Chính vì thế, vấn đề nghiên cứu lý thuyết về thể loại này và tìm ra những phương pháp hữu hiệu trong dạy viết văn bản miêu tả không chỉ đáp ứng được mục đích và bản chất của hoạt động viết mà còn khơi dậy niềm say mê, sáng tạo ở học sinh. Bài viết đề xuất vận dụng phương pháp phân tích mẫu để hỗ trợ học sinh lớp 4 hình thành kiến thức về kiểu bài viết văn bản miêu tả và cách thức triển khai nội dung trong một bài văn miêu tả với các bước cụ thể. Kết quả nghiên cứu giúp giáo viên có thể áp dụng trong dạy viết các kiểu văn bản ở tiểu học, góp phần tháo gỡ những khó khăn cho giáo viên khi hướng dẫn học sinh hình thành kiến thức về kiểu bài.

Từ khóa: Phương pháp phân tích mẫu, viết văn bản miêu tả, kiến thức, kiểu văn bản, đặc trưng thể loại, học sinh lớp 4.

1. Đặt vấn đề

Kiến thức về kiểu bài là phần kiến thức liên quan đến đặc trưng thể loại, cấu trúc, mục đích và cách sử dụng ngôn ngữ theo từng kiểu bài (thể loại) khác nhau. Việc nắm bắt những kiến thức nền tảng này là cơ sở quan trọng để học sinh nhận diện được cách thức tổ chức và thực hành viết mạch lạc, đúng thể loại. Trong Chương trình Giáo dục phổ thông môn Ngữ văn (2018), văn bản miêu tả được thống nhất đưa vào giảng dạy bắt đầu từ lớp 3, xuyên suốt đến lớp 4, 5, bên cạnh thực hành viết văn bản biểu cảm,

văn bản kể chuyện, học sinh chủ yếu được trang bị những kiến thức và rèn luyện kỹ năng viết văn bản miêu tả. Đây là một thể loại tập trung vào khả năng quan sát, ghi nhận và chọn lọc các chi tiết về đối tượng xung quanh, từ đó tả lại một cách sinh động, cụ thể. Việc thực hành viết văn bản miêu tả sẽ rèn luyện cho học sinh tiểu học tư duy logic, năng lực biểu đạt những vấn đề quan sát được, trình bày cảm nhận của bản thân về những đối tượng trong hiện thực đời sống. Chính vì vậy, việc nắm bắt kiến thức về kiểu bài là điều rất cần thiết để từ đó giáo viên

hình thành và thiết kế xây dựng các phương pháp học tập đạt hiệu quả, phù hợp với đặc trưng thể loại.

Hệ thống các đơn vị bài học về thực hành viết văn bản miêu tả trong chương trình tiểu học bao giờ cũng đi từ việc tìm hiểu chung về kiểu bài. Từ đó, học sinh sẽ thực hành trong lí thuyết, thực hành trong rèn luyện kĩ năng và triển khai các nội dung trong bài viết. Trên thực tế, viết một văn bản miêu tả đúng hướng, hoàn chỉnh thì việc nhận diện kiến thức về kiểu bài là bước rất quan trọng trong quy trình viết. Điều này cho thấy, để học sinh tiếp cận tri thức, hình thành kĩ năng là một khâu quan trọng có ý nghĩa thực tiễn không thể phủ nhận. Việc xây dựng và sử dụng mẫu trong dạy viết văn bản miêu tả có ảnh hưởng lớn đến quá trình hình thành tri thức cho học sinh. Quá trình phân tích mẫu giúp học sinh định hình được toàn bộ lí thuyết về kiểu bài, kể cả cách làm, từ đó vận dụng thành thạo vào thực hành viết những văn bản miêu tả tương tự.

2. Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp nghiên cứu lí thuyết: Lược khảo các vấn đề lí luận có liên quan đến phương pháp phân tích mẫu và lí thuyết về văn bản miêu tả.

Phương pháp phân tích, tổng hợp: Lựa chọn, tổng hợp nguồn tài liệu, tiến hành phân tích lí thuyết và rút ra quy trình vận dụng phương pháp phân tích mẫu trong dạy viết văn bản miêu tả cho học sinh lớp 4.

Phương pháp quan sát: Khảo sát, đánh giá yêu cầu cần đạt về kĩ năng viết ở lớp 4, phần viết văn bản miêu tả trong sách giáo khoa Tiếng Việt 4 ở các bộ sách, hoạt động dạy viết văn bản miêu tả, từ đó đề xuất cách thức tổ chức vận dụng phương pháp phân tích mẫu để hình thành kiến thức nền về kiểu bài viết văn bản miêu tả cho học sinh lớp 4.

3. Kết quả nghiên cứu

3.1. Phương pháp phân tích mẫu

Trong tiếng Anh, "*Models of writing*" được hiểu là văn bản mẫu. Theo đó, Hyland (2004) cho rằng, văn bản mẫu (*Models of writing*) là nguồn tài nguyên tập hợp đa dạng các kiểu loại văn bản khác nhau định hướng cho hoạt động viết. Cụ thể, văn bản mẫu sẽ thể hiện đặc điểm của từng kiểu văn bản. Harmer (2004) phát hiện ra rằng, việc thiếu hiểu biết về kiến thức thể loại, các phương pháp tiếp cận và triển khai một bài viết sẽ ảnh hưởng rất nhiều đến tiến trình viết. Điều này đã nhấn mạnh đến sự cần thiết một mô hình mẫu về các đặc điểm của kiểu văn bản. Về cơ bản, việc phân tích văn bản mẫu sẽ mở rộng sự hiểu biết của người viết về kiểu bài cũng như học

được cách viết. Với cách hiểu này, đọc và phân tích một văn bản mẫu sẽ là một phần quan trọng của việc học cách viết theo đúng thể loại (Wallace và Wray, 2011). Rõ ràng, để có thể viết được văn bản theo các kiểu loại, trước tiên, học sinh cần được học để hiểu rõ đặc điểm của từng kiểu văn bản. Học sinh không học lí thuyết suông về văn bản mà học thông qua đọc, quan sát, phân tích một văn bản mẫu. Đây cũng được xem là mô hình hữu hiệu để người viết nắm bắt được cách tạo ra một bài viết theo một thể loại cụ thể.

Trong Chương trình Giáo dục phổ thông môn Ngữ văn (2018), phương pháp phân tích mẫu được đề xuất là những phương pháp đặc thù trong dạy viết. Tác giả Nguyễn Thị Hồng Hạnh và Đỗ Thanh An (2019) nhấn mạnh phương pháp này giúp học sinh nắm bắt đặc điểm kiểu văn bản thông qua việc phân tích các mẫu văn bản có sẵn trong quá trình đọc hiểu. Việc kết hợp hoạt động đọc hiểu và dạy viết thông qua phân tích mẫu là cần thiết để rèn kĩ năng viết cho học sinh. Theo định hướng này, các nhà nghiên cứu cũng nêu bật các cách tiếp cận khác nhau khi vận dụng phương pháp phân tích mẫu vào dạy viết. Trên thực tế, không có một phương pháp nào là độc tôn, tác giả Nguyễn Thanh Liêm và cộng sự (2022) đã chỉ ra rằng, sự vận dụng linh hoạt giữa phương pháp phân tích mẫu và thảo luận nhóm, đàm thoại, kết hợp sử dụng phương tiện trực quan, phiếu học tập... sẽ làm tăng hiệu quả trong hướng dẫn thực hành viết cho học sinh.

Nhìn chung, những nhà nghiên cứu trong và ngoài nước đều đưa ra những quan điểm thống nhất về vai trò của phương pháp phân tích mẫu trong dạy viết. Phương pháp phân tích văn bản mẫu để hình thành tri thức là con đường đưa đến những kết luận cần thiết. Đây là một phương pháp giảng dạy, trong đó giáo viên sử dụng các bài mẫu hoặc văn bản mẫu để giúp học sinh nhận diện, hiểu và áp dụng các yếu tố triển khai một bài viết hoàn chỉnh, đúng hướng. Việc sử dụng mẫu trong dạy viết phải tuân thủ theo các nguyên tắc: Đảm bảo tính chính xác, khoa học và phổ biến; mang những đặc trưng, tính chất nổi bật của kiểu văn bản mà học sinh cần được học; đảm bảo tính vừa sức; lời cuốn, hấp dẫn học sinh. Mục đích là giúp học sinh hình thành kiến thức về kiểu văn bản và phát triển kĩ năng viết thông qua việc phân tích cấu trúc, nội dung, phong cách và các yếu tố khác của văn bản mẫu. Trong dạy viết, đây là một phương pháp có sự kết hợp giữa đọc và viết, từ đó nâng cao nhận thức của học sinh về đặc điểm văn bản, nắm vững cơ chế của chúng và thực hành viết kiểu văn bản tương tự.

3.2. Yêu cầu cần đạt về viết văn bản miêu tả trong chương trình lớp 4

Viết là một trong bốn kĩ năng cần hình thành và phát triển cho học sinh trong quá trình dạy học môn Ngữ văn nói chung và môn Tiếng Việt nói riêng. Với mục tiêu rèn luyện tư duy và cách viết, Chương trình Giáo dục phổ thông môn Ngữ văn (2018) đề ra yêu cầu cần đạt về kĩ năng viết đối với học sinh của từng khối lớp. Ở cấp Tiểu học, dạy viết có hai yêu cầu: Dạy kĩ thuật viết và dạy viết đoạn văn, văn bản. Trong đó, yêu cầu cần đạt về viết đoạn văn, văn bản được chia thành hai phần: Quy trình viết và thực hành viết. Trên tinh thần này, yêu cầu trọng tâm trong thực hành viết văn bản miêu tả là sự thay đổi mục tiêu từ viết được sang viết thành thạo văn bản miêu tả và nhấn mạnh đến việc thực hành viết theo tiến trình. Các yêu cầu cần đạt về viết văn bản miêu tả được thể hiện rành mạch, tập trung vào quy trình viết, thực hành viết, bám sát theo đặc trưng của kiểu văn bản.

Học sinh tiểu học chính thức được làm quen với viết văn miêu tả bắt đầu từ lớp 3. Mức độ khó của yêu cầu cần đạt đối với kĩ năng viết văn bản miêu tả tịnh tiến theo các khối lớp. Ở lớp 3, chủ yếu yêu cầu học sinh thực hành viết đoạn văn miêu tả. Đối với lớp 4, học sinh được yêu cầu thực hành viết bài văn miêu tả. Dạy viết văn bản miêu tả cho học sinh lớp

4 là bước khởi đầu của dạy viết văn bản nghệ thuật trong chương trình Tiếng Việt ở tiểu học. Trên tinh thần này, dạy học viết văn bản miêu tả cho học sinh lớp 4 sẽ đặt ra yêu cầu về việc hình thành kiến thức về kiểu bài và thu thập chất liệu cho bài viết từ trải nghiệm cá nhân. Để thực hiện được các hoạt động này, giáo viên phải là người lên kế hoạch, tổ chức vận dụng kết hợp nhiều phương pháp và kĩ thuật dạy học để học sinh tích cực tham gia, phát huy tối đa khả năng của các em, chủ động thực hành các nội dung viết dựa theo định hướng của bài học. Trên cơ sở vốn kiến thức đã tích lũy, học sinh sẽ thực hành viết bài văn miêu tả cây cối, con vật gần gũi, thân quen, có sử dụng biện pháp nhân hoá và những từ ngữ gợi lên đặc điểm nổi bật của đối tượng được tả.

Các dạng bài viết văn bản miêu tả ở lớp 4 sẽ tập trung vào miêu tả cây cối và miêu tả con vật. Với mỗi dạng bài viết, học sinh sẽ được tổ chức, hướng dẫn theo các bước cụ thể từ: nhận diện thể loại, quan sát tìm ý, lập dàn ý, thực hành viết đoạn, viết bài, trả bài. Việc sắp xếp các đơn vị bài học như vậy nhằm hướng đến hình thành cho học sinh tiểu học kiến thức về đặc trưng kiểu văn bản và từng bước tổ chức, hướng dẫn rèn kĩ năng viết văn bản miêu tả cho học sinh theo các bước của tiến trình viết. Đây là nền tảng cơ sở của việc dạy cách viết, đáp ứng được yêu cầu đổi mới trong dạy viết đang được đặt ra hiện nay.

Bảng 1: Yêu cầu cần đạt về viết văn bản miêu tả ở tiểu học (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2018)

Lớp	Yêu cầu cần đạt
3	Quy trình viết: Biết viết theo các bước: Xác định nội dung viết (viết về cái gì); hình thành một vài ý lớn; viết thành đoạn văn; chỉnh sửa lỗi (dùng từ, đặt câu, dấu câu, viết hoa) dựa vào gợi ý. Thực hành viết: Viết được đoạn văn ngắn miêu tả đồ vật.
4	Quy trình viết: - Biết viết theo các bước: Xác định nội dung viết (viết về cái gì); quan sát và tìm tư liệu để viết; hình thành ý chính cho đoạn, bài viết; viết đoạn, bài; chỉnh sửa (bố cục, dùng từ, đặt câu, chính tả). - Viết đoạn văn, bài văn thể hiện chủ đề, ý tưởng chính; phù hợp với yêu cầu về kiểu, loại văn bản; có mở đầu, triển khai, kết thúc; các câu, đoạn có mối liên kết với nhau. Thực hành viết: Viết được bài văn miêu tả con vật, cây cối; sử dụng nhân hóa và những từ ngữ gợi lên đặc điểm nổi bật của đối tượng được tả.
5	Quy trình viết: - Biết viết theo các bước: Xác định mục đích và nội dung viết (viết để làm gì, về cái gì); quan sát và tìm tư liệu để viết; hình thành ý chính, lập dàn ý cho bài viết; viết đoạn, bài; chỉnh sửa (bố cục, dùng từ, đặt câu, chính tả). - Viết được đoạn văn, văn bản thể hiện rõ ràng và mạch lạc chủ đề, thông tin chính; phù hợp với yêu cầu về kiểu, loại; có mở đầu, triển khai, kết thúc; các câu, đoạn liên kết với nhau. Thực hành viết: Viết được bài tả người, phong cảnh có sử dụng so sánh, nhân hóa và những từ ngữ gợi tả để làm nổi bật đặc điểm của đối tượng được tả.

3.3. Cách thức tổ chức hoạt động hình thành kiến thức về kiểu bài viết văn bản miêu tả cho học sinh lớp 4 thông qua phương pháp phân tích mẫu

Vận dụng phương pháp phân tích mẫu sẽ định hình được cho học sinh tiểu học kiến thức về kiểu bài tập trung vào đặc trưng thể loại và cách thức triển khai tổng thể một bài văn miêu tả hoàn chỉnh từ bố cục, phát triển ý, đến cách thức diễn đạt theo một thể loại nhất định. Rõ ràng, giữa kĩ năng đọc và viết có sự tương tác và bổ trợ cho nhau, rất phù hợp với tinh thần tích hợp giữa các kĩ năng đang đặt ra hiện nay. Có thể thấy, rất nhiều văn bản đọc hiểu trong chương trình lớp 4 thuộc các thể loại văn bản miêu tả. Hệ thống các văn bản này không chỉ là đối tượng chiếm lĩnh của hoạt động đọc văn mà còn là hình mẫu văn bản để hình thành tri thức, kĩ năng viết. Bên cạnh đó, giáo viên cũng có thể lựa chọn những văn bản mẫu ngoài sách giáo khoa đáp ứng được yêu cầu nội dung bài dạy. Các văn bản mẫu mực sẽ là những ngữ liệu chuẩn không chỉ đáp ứng cho yêu cầu, tìm tòi, khám phá kiến thức mà còn giúp giáo viên có thể định hướng cho người học rút ra được đặc điểm của kiểu bài và nhận diện phương hướng triển khai viết văn bản theo đúng thể loại. Quy trình vận dụng các bước phân tích văn bản mẫu trong việc tổ chức hướng dẫn học sinh lớp 4 hình thành kiến thức về kiểu bài được thực hiện theo các bước như sau:

Bước 1: Lựa chọn mẫu và thiết kế công cụ để hướng dẫn học sinh phân tích mẫu

Trước hết, giáo viên cần xác định mục tiêu bài học để định hướng dạng bài miêu tả con vật hay miêu tả cây cối. Tùy vào định hướng bài học, giáo viên xác định mục đích sử dụng cho mẫu cần tìm. Chẳng hạn như bài học định hướng cho học sinh tìm hiểu cách viết bài văn miêu tả về đặc điểm thói quen, hành động của thú nuôi trong nhà hay bài học định hướng cho học sinh tìm hiểu cách viết bài văn miêu tả về đặc điểm ngoại hình của con vật từng thấy trên ti vi, phim ảnh... Việc xác định chính xác mục đích sử dụng mẫu nhằm giúp giáo viên dễ dàng khoanh vùng cho việc lựa chọn mẫu phù hợp với tiết dạy viết văn bản miêu tả đó.

Căn cứ vào mục tiêu bài học, nguồn mẫu được lựa chọn không chỉ đáp ứng được những điều kiện để hình thành lí thuyết mà còn phải đáp ứng được những yêu cầu về nội dung cũng như hình thức mà mẫu minh họa cho các kiểu bài. Mẫu cũng chính là những văn bản miêu tả được lựa chọn từ nhiều nguồn vật liệu khác nhau. Sau đó, giáo viên sẽ thiết kế các công cụ sử dụng cho quá trình hướng dẫn học sinh phân tích mẫu.

Tuy nhiên, việc lựa chọn và thiết kế các văn bản mẫu để rèn luyện kĩ năng viết văn bản không phải dễ. Sở dĩ như vậy là vì trước một vấn đề của hiện tượng tự nhiên, đời sống xã hội hay văn chương có rất nhiều cách tiếp cận và tìm hiểu khác nhau. Để thiết kế đạt hiệu quả, người dạy cần lựa chọn được mẫu chuẩn, chính xác, phù hợp với tâm lí lứa tuổi học sinh lớp 4 và kèm theo đó là hệ thống các câu hỏi hướng dẫn học sinh phân tích văn bản mẫu. Khi đặt câu hỏi, giáo viên nên tìm hình thức thích hợp nhất để mã hóa lượng thông tin một cách đơn giản, phù hợp sát thực với đặc điểm của kiểu bài miêu tả. Từ đó, biến văn bản mẫu trở thành phương tiện để dạy kĩ năng cho người học.

Các văn bản mẫu sẽ được thiết kế thành phiếu học tập kết hợp với phương pháp thảo luận nhóm, kĩ thuật động não..., để tăng tính tích cực, chủ động của người học trong hoạt động viết. Dưới sự hướng dẫn, hỗ trợ của giáo viên, học sinh đóng vai trò là chủ thể tích cực, trong quá trình đọc nội dung, phân tích văn bản mẫu, trao đổi và trả lời câu hỏi trong phiếu học tập. Ngoài ra, giáo viên cần xây dựng bài giảng điện tử để đưa vào hình ảnh minh họa phiếu học tập có chứa những yêu cầu hướng dẫn học sinh phân tích văn bản mẫu. Việc giáo viên trình chiếu lần lượt từng yêu cầu hướng dẫn trong phiếu học tập nhằm mục đích điều khiển cả lớp cùng thực hiện, cùng nhận xét và điều chỉnh kịp thời những sai sót cho học sinh.

Các văn bản mẫu được giáo viên thiết kế nhằm định hình cho học sinh kiến thức về kiểu văn bản miêu tả ở các dạng bài khác nhau (văn bản miêu tả cây cối hay văn bản miêu tả con vật). Kết quả cần đạt ở mỗi bài học này đều thống nhất ở chỗ giáo viên hướng dẫn cách làm bài, từ đó học sinh có thể học được cách viết một bài văn đúng hướng, đúng thể loại. Vậy nên, trước khi hướng dẫn học sinh bước tìm hiểu đề, tìm ý, lập dàn ý, giáo viên sẽ cung cấp một mẫu chuẩn nhằm giúp học sinh học và vận dụng để viết văn bản mới một cách chủ động, tích cực. Đặc biệt khi phân tích văn bản mẫu được thực hiện tốt, học sinh cũng có thể tự chỉnh sửa và chỉnh sửa bài viết cho bạn để dàng hơn.

Bước 2: Hướng dẫn học sinh phân tích mẫu theo định hướng của bài học

Hướng dẫn phân tích văn bản mẫu là một công đoạn vô cùng quan trọng quyết định đến việc hình thành kiến thức và kĩ năng viết cho học sinh. Vì thế, nếu giáo viên không tổ chức phân tích mẫu hợp lí, học sinh sẽ rất khó để nhận ra các mẫu trong văn

bản. Do đó, khi hướng dẫn, giáo viên phải định hướng cho học sinh nắm được quy trình chung nhất về mẫu căn cứ theo các yêu cầu của văn bản miêu tả con vật và miêu tả cây cối cũng như cách triển khai nội dung của từng kiểu văn bản:

- Yêu cầu đối với văn bản miêu tả con vật không chỉ làm rõ những nét tiêu biểu về ngoại hình mà còn nêu bật được những đặc điểm về hoạt động và thói quen của con vật. Đồng thời, văn bản phải bộc lộ được mối quan hệ cũng như tình cảm của người viết đối với con vật được tả. Để có thể hướng dẫn học sinh nhận diện rõ kiểu văn bản miêu tả con vật và những đặc trưng của kiểu văn bản này thì trước hết giáo viên cần hướng dẫn học sinh nhận diện được văn bản mẫu miêu tả con vật ở đặc điểm ngoại hình hay hoạt động, thói quen, cách triển khai cấu trúc của bài viết, trình tự miêu tả các đặc điểm của con vật có kết hợp sử dụng các biện pháp so sánh, nhân hóa (xem Hình 1).

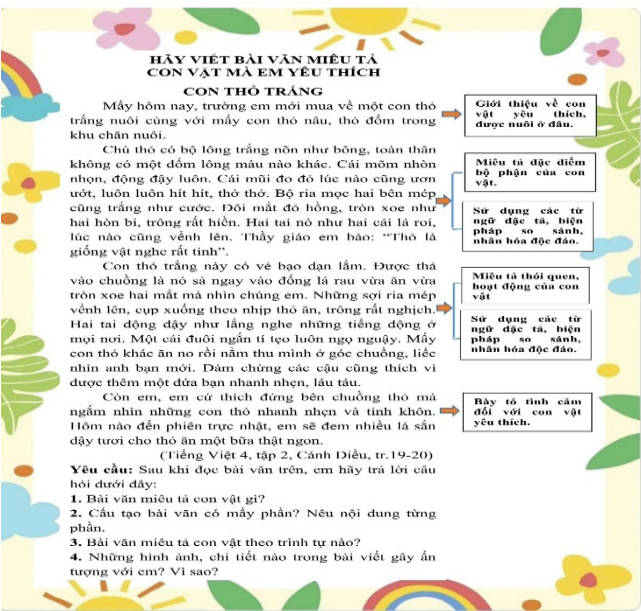
- Yêu cầu đối với văn bản miêu tả cây cối là cần nêu rõ một số đặc điểm về hình dáng, bộ phận nổi bật (rễ, thân, cành, lá ...) của cây được tả. Đồng thời, văn bản miêu tả cây cối phải kết hợp tả các sự vật, hoạt động liên quan nhằm khắc họa đối tượng được tả trong một bối cảnh chân thực, sinh động. Khác với văn bản miêu tả con vật, văn bản miêu tả cây cối thể hiện sự phát triển và mối quan hệ của cây được tả với thiên nhiên, con người. Văn bản miêu tả cây cối sẽ tập trung vào các dạng bài tả lần lượt từng bộ phận của cây và dạng bài tả đặc điểm của cây theo từng thời kì phát triển, theo từng mùa trong năm...

Tùy vào từng dạng đề miêu tả cây cối, giáo viên sẽ định hướng học sinh khai thác mẫu để nhận diện kiến thức của từng kiểu bài (xem Hình 2).

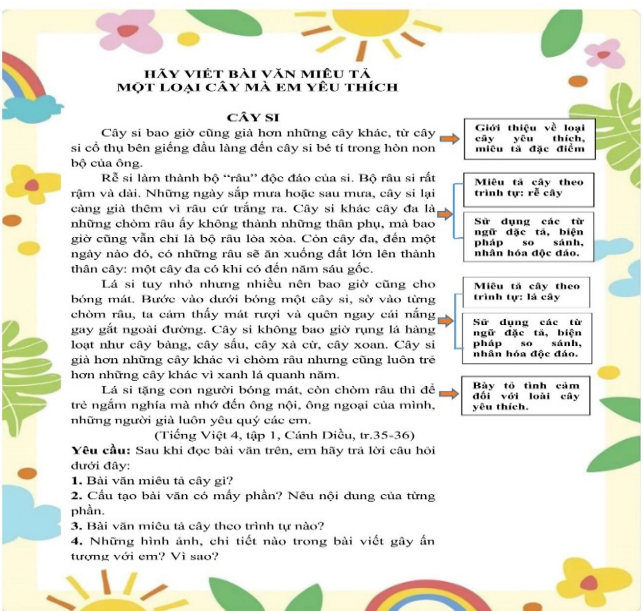
Rõ ràng, từ việc phân tích văn bản mẫu, học sinh sẽ vừa củng cố lí thuyết, xây dựng kĩ năng, vừa nắm chắc quy trình tổng thể về cách viết văn bản hoàn chỉnh. Đồng thời, đây cũng sẽ là tiền đề cơ sở để giáo viên tiếp tục hướng dẫn cho học sinh thực hành các bước tiếp theo trong tiến trình viết.

Để thực hiện hoạt động phân tích văn bản mẫu đạt hiệu quả, giáo viên sẽ kết hợp với dạy học theo nhóm nhằm tạo điều kiện cho việc học tập tương tác không chỉ diễn ra giữa giáo viên và học sinh mà còn giữa các thành viên trong lớp. Điều này bắt buộc mỗi học sinh phải làm việc độc lập, sau đó chia sẻ và trao đổi với bạn cùng nhóm để bổ sung kiến thức cho nhau. Trong quá trình hoạt động phân tích văn bản mẫu, giáo viên làm tốt vai trò của người tổ chức, hướng dẫn, gợi mở cho học sinh tìm kiếm, khám phá kiến thức, đồng thời phải luôn bám sát lớp, nhóm và khi cần phải đưa ra được những kết luận thỏa đáng. Thời gian thực hiện hoạt động sẽ được giáo viên quy định cụ thể. Các nhóm thảo luận bám sát theo yêu cầu được đề ra trong phiếu học tập phân tích văn bản mẫu.

Giáo viên phát phiếu học tập hướng dẫn phân tích văn bản mẫu để giúp học sinh nhận biết được cấu trúc và đặc điểm của mẫu theo một số yêu cầu nhất định. Ở bước này, học sinh sẽ tiến hành phân tích, xử lí ngữ liệu mẫu theo yêu cầu của giáo viên

Hình 1: Phiếu học tập định hướng phân tích mẫu bài viết miêu tả con vật

Hình 2: Phiếu học tập định hướng phân tích mẫu bài viết miêu tả cây cối

dưới dạng câu hỏi. Trước tiên, học sinh lần lượt đọc toàn văn bản, quan sát kĩ những dấu hiệu ở từng phần theo bố cục bài văn. Tiếp theo, dừng lại sau mỗi phần để nhận ra đặc điểm của văn bản mẫu. Ở những phần này, học sinh cần đối chiếu sang các ô chỉ dẫn ở bên phải văn bản để lưu ý về một đặc điểm nào đó của dạng mẫu về văn bản miêu tả. Sau đó, nhóm học sinh sẽ trao đổi thảo luận, trả lời các câu hỏi sau mỗi văn bản mẫu. Sự trao đổi thảo luận phải trên nền tảng của quá trình làm việc độc lập trước đó. Mỗi học sinh đều phải có câu trả lời của riêng mình, cùng chia sẻ, bàn bạc với bạn trong nhóm để đưa đến một kết quả hợp lí nhất. Trong quá trình các nhóm thảo luận, giáo viên phải đi đến các nhóm để điều chỉnh hoạt động của học sinh khi lệch hướng đồng thời cũng để kiểm tra, đánh giá quá trình làm việc của từng học sinh trong nhóm.

Với thao tác này, học sinh sẽ nắm rõ hơn về bố cục, bước đầu hình dung được cách thức triển khai các phần trong văn bản mẫu cũng như việc lựa chọn, sắp xếp trình tự các nội dung. Hay nói theo một cách khác ngắn gọn hơn, học sinh có thể rút ra được cách viết văn bản miêu tả từ chính việc phân tích văn bản mẫu. Từ đó, học sinh có khả năng vận dụng vào viết văn bản miêu tả tương tự, vừa tầm với các em.

Một điều cần lưu ý, giáo viên phải luôn quan sát, hướng dẫn học sinh phân tích văn bản mẫu đi đúng trọng điểm, cốt lõi của vấn đề. Dưới sự chỉ đạo linh hoạt của giáo viên, mỗi học sinh cần phát huy tính tích cực, chủ động, học hỏi một cách độc lập, tự tìm hiểu, tự phân tích và rút ra ý kiến nhận xét mang tính cá nhân. Thông qua đó, kiến thức và kĩ năng ở người học mới được hình thành một cách vững chắc.

Bước 3: Nhận xét, đánh giá

Sau thời gian làm việc của các nhóm, giáo viên sẽ tổ chức cho học sinh thảo luận chung trên lớp bằng cách gọi ngẫu nhiên một số nhóm báo cáo kết quả. Khi đại diện nhóm trình bày, giáo viên ghi lại những ý kiến đúng, nêu các câu hỏi đàm thoại, gợi mở cho học sinh tiếp tục phát hiện những vấn đề mà các nhóm chưa tìm ra câu trả lời, yêu cầu các nhóm khác bổ sung. Đối với giáo viên thông qua câu trả lời của các nhóm, sẽ giúp giáo viên nắm được mức độ nhận diện của học sinh về cách viết văn bản miêu tả trong quá trình phân tích văn bản mẫu, khả năng diễn đạt, thái độ học tập để từ đó có sự điều chỉnh hoạt động dạy của mình.

Thực tế không phải lúc nào học sinh cũng tìm ra được kết luận trọn vẹn, chính xác, giáo viên sẽ

là người củng cố, bổ sung, chốt lại những vấn đề chính yếu sau quá trình phân tích văn bản mẫu. Cụ thể, giáo viên sẽ khái quát hóa lại những vấn đề về lí thuyết kiểu bài văn bản miêu tả. Theo đó, căn cứ vào hướng triển khai ở từng mẫu sẽ là yếu tố xem xét văn bản mẫu ấy thuộc dạng nào của bài văn miêu tả. Qua quá trình này, học sinh sẽ tự lĩnh hội, tự điều chỉnh tri thức thu nhận được bằng cách so sánh ý kiến của nhóm mình với các nhóm khác và với ý kiến của giáo viên.

Như vậy, thông qua việc phân tích văn bản mẫu, học sinh sẽ tự học được cách viết văn bản miêu tả. Đây là cả một quá trình rèn luyện công phu, đòi hỏi sự nỗ lực của cả người dạy và người học. Hoạt động phân tích văn bản mẫu được thực hiện trước khi giáo viên tổ chức cho học sinh thực hành một đề viết cụ thể bám sát theo tiến trình viết. Với kiến thức mà học sinh được hình thành trên nền kiến thức mẫu, giáo viên sẽ hướng dẫn học sinh mô phỏng mẫu để tạo ra một văn bản tương tự mẫu và rút ra những điều có tính lí thuyết về cách làm.

4. Kết luận

Việc hình thành kiến thức về kiểu bài cho học sinh có vai trò quan trọng trong hướng dẫn thực hành viết. Phương pháp phân tích mẫu được thực hiện theo tiến trình dạy học giảm dần sự trợ giúp của giáo viên. trong quá trình phân tích mẫu, học sinh nhận biết được kiến thức về kiểu bài, cụ thể là đặc trưng thể loại miêu tả ở các dạng bài cụ thể và từng bước viết đúng theo yêu cầu. Nghiên cứu đã trình bày chi tiết cách thức tổ chức dạy viết văn bản miêu tả cho học sinh lớp 4 bằng phương pháp phân tích mẫu theo các bước cụ thể. Quy trình này tập trung hướng dẫn giáo viên cách lựa chọn mẫu và thiết kế công cụ để định hướng học sinh phân tích mẫu; đề xuất cách thức tổ chức hoạt động hình thành kiến thức về kiểu bài viết văn bản miêu tả cho học sinh lớp 4 thông qua phương pháp phân tích mẫu theo định hướng bài học. Việc hướng dẫn học sinh hình thành kiến thức về kiểu bài viết văn bản miêu tả thông qua phương pháp phân tích mẫu giúp người học chủ động, tích cực khám phá kiến thức cơ bản về đặc trưng thể loại, mục đích, cách thức triển khai từng phần nội dung trong bài viết. Thông qua đó, giáo viên tạo cơ hội cho học sinh học cách viết và thực hành viết được văn bản miêu tả sao cho vừa bảo đảm được đặc trưng của kiểu văn bản mà đề yêu cầu vừa mang dấu ấn sáng tạo cá nhân. Điều này giúp cho chất lượng dạy và học ngày càng được nâng cao.

Tài liệu tham khảo

- Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2018). *Chương trình Giáo dục phổ thông môn Ngữ văn*.
- Bùi Mạnh Hùng (Tổng chủ biên) - Trần Thị Hiền Lương (Chủ biên) - Vũ Thị Thanh Hương - Vũ Thị Lan - Trần Kim Phụng - Đặng Thị Hào Tâm. (2023). *Sách giáo khoa Tiếng Việt 4, tập 1 - 2*, Bộ Kết nối tri thức với cuộc sống, NXB Giáo dục Việt Nam.
- Harmer. (2004). *How to teach writing*, Harlow, UK: Pearson Education.
- Hyland. (2004). *Genre and second language writing*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Nguyễn Thị Ly Kha - Trịnh Cam Ly (đồng Chủ biên) - Vũ Thị Ân - Trần Văn Chung - Phạm Thị Kim Oanh - Hoàng Thụy Thanh Tâm. (2023). *Tiếng Việt 4, tập 1-2*, Bộ Chân trời sáng tạo, NXB Giáo dục Việt Nam.
- Nguyễn Minh Thuyết (tổng Chủ biên kiêm Chủ biên) - Hoàng Hòa Bình - Vũ Trọng Đông - Đặng Kim Nga - Nguyễn Thị Tố Ninh - Đặng Thị Yến. (2023). *Sách giáo khoa Tiếng Việt 4, tập 1-2*, Bộ Cánh Diều, NXB Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh.
- Nguyễn Thị Hồng Hạnh - Đỗ Thanh An. (2019). Phát triển năng lực tạo lập văn bản thuyết minh cho học sinh thông qua phân tích mẫu trong dạy đọc hiểu, *Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Cần Thơ, tập 55, số chuyên đề*, tr.89-95.
- Nguyễn Thanh Liêm - Nguyễn Thị Hồng Nam - Trịnh Thị Hương. (2022). Sử dụng phân tích mẫu văn bản trên phần mềm powtoon để hướng dẫn học sinh lớp 6 viết bài văn tự sự đáp ứng yêu cầu kiểu văn bản, *Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Cần Thơ, tập 58, số Giáo dục Đồng bằng Sông Cửu Long*, tr.64-75.
- Wallace - Wray. (2011). *Scholarly reading as a model for scholarly writing*, In *The handbook of scholarly writing and publishing*, ed. T. S. Rocco and T. Hatcher, San Francisco: Jossey-Bass.